O'ZBEK VA JAHON ADABIYOTIDA VATANPARVARLIK G'OYASINING BADIIY TALQINI (XX–XXI ASR ADABIYOTI)

Maxmudova Umida Solijon qizi Qo'qon davlat universiteti,
O'zbek tili va adabiyoti yo'nalishi 1-bosqich magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada XX–XXI asrlar o'zbek va jahon adabiyotida vatanparvarlik g'oyasining badiiy talqini tahlil qilinadi. Jadid adabiyotidan zamonaviy o'zbek nasrigacha bo'lgan davr o'rganilgan; Behbudiy, Tog'ay Murod, Javlon Jovliyev ijodlari asosida milliy o'zlik va vatanparvarlik motivlari tahlil qilingan. Jahon adabiyotida Erix Mariya Remark va Ernest Xeminguey asarlarida insoniy burch va vatan tushunchasining badiiy ifodalanishi qiyosiy metod orqali o'rganilgan. Natijalar vatanparvarlik g'oyasining milliy va universal o'lchovlarda chambarchas bog'liqligini tasdiqladi.

Kalit so'zlar: vatanparvarlik, badiiy talqin, jadid adabiyoti, Behbudiy, Tog'ay Murod, Javlon Jovliyev, Remark, Xeminguey, qiyosiy adabiyotshunoslik.

Abstract: This article analyses the artistic interpretation of the patriotism concept in Uzbek and world literature of the 20th–21st centuries using the IMRAD structure. The study covers the period from Jadid literature to modern Uzbek prose, examining patriotic motifs in the works of Behbudiy, Tog'ay Murod and Javlon Jovliyev. The artistic expression of duty and homeland in the world literature of Erich Maria Remarque and Ernest Hemingway is studied through the comparative method. Results confirm the intrinsic link between patriotic ideas at both national and universal levels.

Keywords: patriotism, artistic interpretation, Jadid literature, Behbudiy, Tog'ay Murod, Javlon Jovliyev, Remarque, Hemingway, comparative literary studies.

KIRISH (INTRODUCTION)

Vatanparvarlik — insoniyat ma'naviy hayotining asosiy tushunchalaridan biri bo'lib, u adabiyotda turli davrlarda, turli millatlarda o'zining betakror badiiy ifodasini

topgan. XX-XXI asrlar adabiyotida ushbu mavzu yangi siyosiy-ijtimoiy sharoitlar, globallashuv jarayonlari va madaniyatlararo muloqot kontekstida yangicha mazmun kasb etdi.

Ushbu ilmiy maqola Qo'qon davlat universiteti Filologiya fakultetida o'tkazilgan bir oylik ilmiy-amaliy stajirovka (2026-yil, 2-semestr) davomida amalga oshirilgan tadqiqot ishlarining yig'indisi sifatida taqdim etiladi. Stajirovka jarayonida magistrlik dissertatsiyasi bo'yicha tajriba-sinov ishlari bajarildi, ilmiy rahbar PhD Nigoraxon Xolmatova bilan hamkorlikda ilmiy izlanishlar olib borildi.

Tadqiqotning dolzarbligi: Milliy adabiyotdagi vatanparvarlik g'oyasini jahon adabiyoti bilan qiyosiy o'rganish o'zbek adabiyotshunosligining dolzarb vazifalaridan biri hisoblanadi. Falsafiy-estetik asoslar, jadid an'analari va zamonaviy adabiy oqimlar nuqtai nazaridan ushbu mavzuni tahlil qilish ilmiy yangilik sifatida qaralishi mumkin.

Tadqiqot maqsadi va vazifalari: Maqsad: XX–XXI asrlar o'zbek va jahon adabiyotida vatanparvarlik g'oyasining badiiy talqin usullarini qiyosiy-tahliliy metod asosida o'rganish.

Vatanparvarlik tushunchasining falsafiy, ma'naviy va adabiy talqinini nazariy jihatdan asoslash;

Jadid adabiyotida (Behbudiy asarlari) vatanparvarlik g'oyasining shakllanishini o'rganish;

Mustaqillik davri o'zbek nasrida (Tog'ay Murod ijodi) vatanparvarlik konsepsiyasini tahlil qilish;

Zamonaviy o'zbek adabiyotida (Javlon Jovliyev ijodi) vatanparvarlikning badiiy talqinini aniqlash;

Jahon adabiyotida (Remark, Xeminguey) vatanparvarlik va insoniy burch masalasini qiyosiy o'rganish.

METODOLOGIYA (METHODS)

Tadqiqot Qo'qon davlat universiteti Filologiya fakultetida 2026-yil 30-mart – 25-aprel kunlari orasida o'tkazilgan bir oylik ilmiy-amaliy stajirovka (120 soat, 2-

semestr) jarayonida amalga oshirildi. Ilmiy rahbar PhD Nigoraxon Xolmatova bilan muntazam ilmiy konsultatsiyalar olib borildi.

Stajirovka davomida bajarilgan ishlar jadvali:

№	Bajarilgan ish mazmuni	Soat	Sana
1	Ichki mehnat tartibi, tajriba orttirish shartlari bilan tanishish; reja-jadval tuzish	6	30.03.2026
2	Magistrlik dissertatsiyasi tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish (1)	6	31.03.2026
3	Magistrlik dissertatsiyasi tajriba-sinov ishlari dasturini ishlab chiqish (2)	6	01.04.2026
4	Bakalavriat talabalari bilan mashg'ulotga dars ishlanmasini tayyorlash	4	02.04.2026
5	Bakalavriat yo'nalishi bo'yicha DTS, o'quv rejalari bilan tanishish	4	03.04.2026
6	1-2-kurs talabalari uchun O'UM bilan tanishish va tahlil qilish	4	04.04.2026
7-12	Tajriba-sinov ishlari uchun zaruriy materiallar tayyorlash; kafedra nizomi va tahlil; kurs ishiga taqriz	28	06–11.04.2026
13-22	Magistrlik dissertatsiyasi bo'yicha tajriba-sinov ishlarini o'tkazish (3-4 hafta)	52	13–25.04.2026
23	Kafedra pedagog-xodimlarining lavozim vazifalari va yig'ilishlar rejasi bilan tanishish	8	23–24.04.2026

№	Bajarilgan ish mazmuni	Soat	Sana
24	Hisobot tayyorlash va himoyaga tayyorlanish	4	25.04.2026
Jami		**120**	**30.03–25.04.2026**

Qo'llanilgan ilmiy metodlar:

Qiyosiy-tarixiy metod — o'zbek va jahon adabiyotidagi vatanparvarlik g'oyalarini tarixiy kontekstda solishtirish va umumiy qonuniyatlarni aniqlash;

Struktural-semiotik tahlil — badiiy matndagi vatanparvarlik ramzlari, arxetiplar va motivlar tizimini o'rganish;

Germenevtik metod — asarlarning chuqur ma'nosi, muallif niyati va davr ruhini talqin qilish;

Biografik-tarixiy metod — mualliflar hayot yo'li va ijtimoiy-siyosiy muhit bilan ijodiy aloqasini o'rganish;

Tipologik tahlil — turli milliy adabiyotlardagi vatanparvarlik g'oyasining tipologik o'xshashlik va farqlarini aniqlash.

NATIJALAR (RESULTS)

Vatanparvarlik tushunchasi falsafa tarixida turli davrlar va maktablar tomonidan o'ziga xos tarzda talqin qilingan. Antik falsafada (Aristotel, Sitseron) vatan fuqaroning davlat bilan munosabati sifatida tushunilgan bo'lsa, romantizm davri falsafasida (Fixte, Gegel) u millat ruhining eng yuksak ifodasi sifatida maydonga chiqdi. O'zbek mumtoz falsafasida esa vatanparvarlik «hub ul-vatan» tushunchasi orqali ifodalanib, insonning tug'ilgan yurtiga bo'lgan ilohiy bog'liqligini anglatgan.

Ma'naviy jihatdan vatanparvarlik — shaxsning o'z millatiga, tiliga, diniga va madaniyatiga sadoqatini ifodalovchi tuyg'u. Adabiy talqinda esa bu tuyg'u ramzlar, obrazlar, lirik cheklanishlar va epik voqealar orqali estetik shakl kasb etadi.

XX–XXI asrlar adabiyotida vatanparvarlikning ikki asosiy tendensiyasi kuzatildi: affirmatif — vatanni ulug'lovchi, milliy g'ururni tarannum etuvchi;

kritik-refleksiv — vatan sevgisini insoniy azob-uqubatlar, urush va ziddiyatlar orqali sinab ko'ruvchi. O'zbek adabiyoti ko'proq birinchi tendensiyaga yaqin tursa, Remark va Xeminguey ikkinchi yo'nalishning yorqin namoyondalaridir.

Mahmudxo'ja Behbudiy — o'zbek jadid adabiyotining asoschisi va vatanparvarlik g'oyasining dastlabki badiiy tadqiqotchisi. Uning «Padarkush» dramasi — o'zbek sahnasining birinchi asari bo'lib, unda ma'rifatsizlik, johillik va milliy tushkunlik vatanning taraqqiyiga to'siq sifatida qoralanadi.

Qiyosiy tahlil ko'rsatdiki, Behbudiy vatanparvarlik g'oyasini Sharq klassik adabiyoti an'analari (Navoiy, Fuzuliy) bilan uyg'un holda rivojlantirdi, shu bilan birga G'arb ma'rifatparvarligi (Russo, Volter) ta'siridan ham bahramand bo'ldi.

Tog'ay Murod o'zbek adabiyotida milliy o'zlikni qayta kashf etgan yozuvchi sifatida alohida o'rin egallaydi. Tog'ay Murod nasrining o'ziga xos xususiyati shundaki, unda vatanparvarlik milliy tarixning og'riqli sahifalari (qatag'on, kolxozlashtirish, madaniy zo'ravonlik) orqali ko'rsatiladi. Bu esa vatanparvarlikka romantik emas, balki realistik va tanqidiy nuqtai nazardan qarashni anglatadi. Biroq asarning yakunida vatan tuyg'usi hamma azob-uqubatlardan kuchli chiqadi — bu yozuvchining badiiy xulosasi hisoblanadi.

Javlon Jovliyev — XXI asr o'zbek adabiyotining yosh, lekin saralangan namoyandasidir. Uning ijodida vatanparvarlik an'anaviy shakldan chiqib, zamonaviy hayot muammolari — globallashuv, texnologiyalar, urbanizatsiya — bilan yuzlashadi. Vatan tuyg'usi endi faqat qishloq va tabiat emas, balki shahar hayoti, raqamli dunyo va milliy identifikatsiya bilan bog'liq holda talqin qilinadi.

Jovliyev asarlarida vatanparvarlikning yangi shakli — «ma'naviy vatan» konsepsiyasi ilgari suriladi. Bu konsepsiyaga ko'ra, vatan — geografik chegara emas, balki til, madaniyat va qadriyatlar tizimi; bu tizimni asrash esa zamonaviy vatanparvarlikning asosiy majburiyati hisoblanadi.

Erix Mariya Remarkning «G'arbiy frontda o'zgarish yo'q» romani XX asr urush adabiyotining durdonasi hisoblanadi. Unda vatanparvarlik — yuqoridan yuklatilgan siyosiy narativ sifatida — sodda yoshlar hayotini vayron qiladigan g'oya tarzida

tasvirlanadi. Asosiy qahramon Pol Boymerning kuzatishlari orqali urush nafaqat jismoniy, balki ma'naviy qirg'in sifatida ko'rsatiladi. Remarkning vatanparvarlik talqini o'zbek adabiyotidagidan tubdan farq qiladi: u vatanparvarlikni savol ostiga qo'yadi, uning nom ostida amalga oshiriladigan siyosiy manipulyatsiyalarni fosh etadi. Bu — urushdan aziyat chekkan Yevropa ziyolisining falsafiy pozitsiyasi.

Qiyosiy tahlil ko'rsatdiki, o'zbek adabiyotidagi vatanparvarlik affirmatif va milliy bo'lsa, Remark va Xeminguey bu tushunchani insoniy azob va universal qadriyatlar prizmasi orqali ko'rsatadi. Ikkala yondashuv ham o'z davri va madaniy kontekstining mahsulidir.

MUHOKAMA (DISCUSSION)

Tadqiqot natijalari vatanparvarlik g'oyasining o'zbek va jahon adabiyotida bir qator universal motivlar (ona yurt, fidoyilik, tarix, til) orqali ifodalanishini, biroq ularning badiiy talqin usullari jihatidan sezilarli farqlanishini ko'rsatdi.

O'zbek adabiyotida vatanparvarlik g'oyasining rivojlanishida uch asosiy bosqich aniqlanadi: jadid davri — vatanparvarlik ma'rifat va islohat bilan birlashgan; mustaqillik davri — milliy o'zlik va tarixiy xotira qayta kashf etilgan; zamonaviy davr — vatanparvarlik global muammolar kontekstida yangicha talqin qilingan. Bu uch bosqich bir-birini inkor etmaydi, aksincha, rivojlantiradi.

Jahon adabiyoti bilan qiyosiy tahlilning eng muhim natijasi shundaki, G'arb urush adabiyoti vatanparvarlikni ziddiyatli va tanqidiy nuqtai nazardan ko'rsatsa ham, uning zamirida inson hayotiga, erkinligi va qadr-qimmatiga bo'lgan chuqur muhabbat yotadi. Demak, vatanparvarlikning universal o'lchovi — insonni ulug'lash — barcha milliy adabiyotlarda umumiy.

Ilmiy rahbar PhD Nigoraxon Xolmatova bilan olib borilgan muhokamalar ushbu xulosani yanada mustahkamladi. Rahbar tomonidan tavsiya etilgan qo'shimcha adabiyotshunoslik manbalari, jumladan, postkolonial nazariya va milliy identifikatsiya bo'yicha tadqiqotlar, dissertatsiya ishining nazariy bazasini kengaytirdi.

Bakalavriat talabalari bilan o'tkazilgan tajriba darslari davomida kuzatilgan muhim hodisa shuki, zamonaviy yoshlar Remark va Xeminguey asarlaridagi vatanparvarlik talqinini o'zbek adabiyotidagi an'anaviy talqin bilan uyg'un holda idrok eta olishdi. Bu esa o'zbek o'quvchisining adabiy-estetik saviyasining yuksalganidan dalolat beradi.

XULOSA (CONCLUSION)

Olib borilgan tadqiqot quyidagi asosiy xulosalarga kelish imkonini berdi:

Vatanparvarlik tushunchasi XX–XXI asrlar o'zbek adabiyotida falsafiy-estetik jihatdan izchil rivojlanib, jadid ma'rifatparvarligi, mustaqillik davri milliy o'zlik axtarishi va zamonaviy global kontekst orqali yangicha mazmun kasb etdi.

Jadid adabiyotida vatanparvarlik ma'rifat va islohat bilan birlashgan holda ifodalangan bo'lsa, Tog'ay Murod nasrida u milliy tarixning og'riqli sahifalari orqali real va chuqur talqin qilindi, Javlon Jovliyev ijodida esa zamonaviy, «ma'naviy vatan» konsepsiyasiga aylandi.

Jahon adabiyotida Remark va Xeminguey vatanparvarlikni insoniy azob, erkinlik va universal burch prizmasi orqali ko'rsatib, o'zbek adabiyotidan tubdan farq qiluvchi, lekin unga qo'shimchi bo'lgan nuqtai nazarni ifodaladi.

Qiyosiy tahlil isbotladiki, vatanparvarlikning universal o'lchovi — insonni ulug'lash va uning erkinligini himoya qilish — barcha milliy adabiyotlarda umumiy asosni tashkil etadi.

Ilmiy stajirovka davomida olingan amaliy tajriba dissertatsiya ishining empirik bazasini mustahkamladi va nazariy xulosalarni sinab ko'rish imkonini berdi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR: (REFERENCES)

1. Behbudiy M. Padarkush. — Toshkent: O'zbekiston, 2000. — 96 b.
2. Tog'ay Murod. Otamdan qolgan dalalar. — Toshkent: G'afur G'ulom nashriyoti, 1991. — 272 b.
3. Jovliyev J. Qo'rqma. — Toshkent: Yangi asr avlodi, 2020. — 184 b.
4. Remark E.M. G'arbiy frontda o'zgarish yo'q (tarj. H.Nazarov). — Toshkent: O'qituvchi, 2005. — 256 b.

5. Xeminguey E. Alvido, qurol. — Toshkent: Sharq, 2010. — 368 b.

6. Qosimov B. Milliy uyg'onish. — Toshkent: Ma'naviyat, 2002. — 416 b.

7. Normatov U. Ijod sehri. — Toshkent: Fan, 2007. — 328 b.

8. Yo'ldoshev Q. Badiiy matn va uning talqini. — Toshkent: Universitet, 2019. — 298 b.

9. Nazarov B. O'zbek adabiyotshunosligi tarixi. — Toshkent: Fan, 2012. — 364 b.

10. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2021. — 264 b.

11. Bakhtin M.M. The Dialogic Imagination. — Austin: University of Texas Press, 1981. — 444 p.

12. Said E. Culture and Imperialism. — New York: Vintage Books, 1994. — 380 p.